

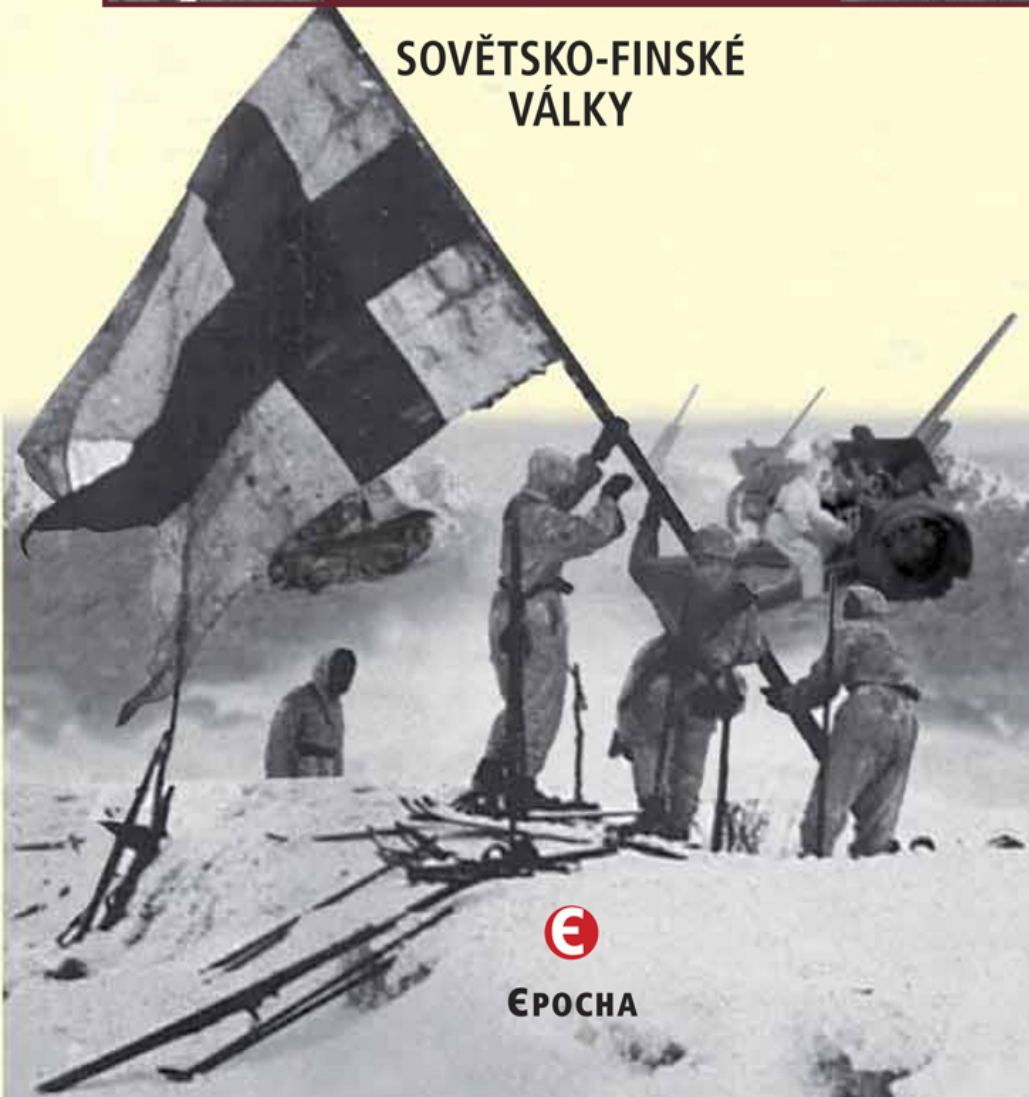
KAREL RICHTER

Hranice placená krví

SOVĚTSKO-FINSKÉ
VÁLKY

EPOCHA

POLOZAPOMENUTÉ
EDICE
**Polozapomenuté
války**
VÁLKY

Ediční rada edice Polozapomenuté války

doc. PhDr. Ivana Čornejová, CSc. (Ústav dějin UK a archiv UK)

prof. PhDr. Radek Fukala, Ph.D. (FF UJEP Ústí nad Labem)

doc. PhDr. Jan Halada, CSc. (FSV UK, Institut komunikačních studií
a žurnalistiky)

PhDr. Petr Hofman (Ústav pro soudobé dějiny AV ČR)

prof. PhDr. Martin Kovář, Ph.D. (FF UK, Ústav světových dějin
na FF UK)

prof. PhDr. Robert Kvaček, CSc. (FF UK a Technická univerzita Liberec)

PhDr. Karel Richter, CSc. (předseda Klubu autorů literatury faktu)

prof. PhDr. Aleš Skřivan, CSc. (FF UK, Ústav světových dějin)

POLOZAPOMENUTĚ
VÁLKY

EDICE

KAREL RICHTER

Hranice placená krví

SOVĚTSKO-FINSKÉ VÁLKY

NAKLADATELSTVÍ
EPOCHA

Copyright © Karel Richter, 2006, 2014

Cover © Karel Kárász, 2014

Czech Edition © Nakladatelství Epoque, Praha 2014

ISBN 978-80-7425-219-8

OBSAH

I.	Kdo jsou Finové	9
II.	Mračna věští bouři	13
	Malé národy v nebezpečí	14
	Studený vítr východu	31
	Nový nátlak na Finsko	49
	Válka na spadnutí	59
	Sovětské přípravy	62
III.	Historické přehledy	71
	Utváření Finska	72
	Neklidná hranice	74
	Autonomní finské velkoknížectví... ..	79
	Pod ruskou nadvládou	82
IV.	Osvobozenecká válka	89
	Ve vírech revoluce	90
	Povstání	101
	Válka začíná	111
	V ohni bojů	114
	Formování sil	120
	Kdo s koho?	125
	Poslední dějství občanské války	138
	Těžké začátky	153
V.	Zimní válka	167
	Vpád	168
	Rostoucí nesnáze sovětské invaze	191
	Loutková vláda	212
	Sympatie pro Finy	222
	Reorganizace	226
	Průlom	241
	Mír s trpkou příchutí	269

VI. Krátkodechý klid	293
Tektonické otřesy	294
Život v stálé nejistotě	302
Válka jako naděje	315
VII. Pokračovací válka.	331
Ve spolku s ďáblem	332
Finská armáda v akci	342
Kdo chce s vlky být... ..	367
Koaliční krize	375
Válka, nebo mír?	387
Válečné finále	398
VIII. Epilog	427
Život za nových podmínek	428
Časový přehled událostí	439
Literatura	444

I. Kdo jsou Finové

Nepatří k Slovanům, Germánům ani Románům. Mluví jazykem, který se řadí do skupiny ugrofinských, kam náleží i estonština a také maďarština. S Estonci, kteří jsou s Finy od původu stejné krve, si dokážou i dnes docela dobře porozumět, zatímco maďarština je pro ně nesrozumitelná. Navzdory rozporům mezi jazykovědou, genetikou a archeologií se v otázce původu Finů dá, i když nikoli bez výhrad, přijmout vysvětlení, že před několika tisíci lety někde ve středním Povolží žil jednotlý ugrofinský kmen, dorozumívající se společným ugrofinským prajazykem. Kmen se během času rozštěpil na větev finskou a maďarskou. Kočovní praotcové Finů doputovali k břehům Baltského moře, kde se sžívali s lotyšskými Balty, germánskými Góty usedlými v ústí Visly i se Slovy. Přejímali od nich slova i způsob života. Z kočovných lovců a rybářů se stali obyvatelé stálých zemědělských osad.

V prvním tisíciletí před naším letopočtem se prafinské společenství podle všeho rozdělilo na západní, východní, severní a jižní. Přitom došlo k rozlišení finštiny a estonštiny a k vzniku západních a východních finských nářečí. Kolem roku 500 před naším letopočtem se podle všech předpokladů Finové svou řečí již zřetelně odlišovali od Laponců, kteří vedli kočovný život v severních oblastech Finska.

Archeologové zjistili, že až do 8. století většina obyvatelstva dnešního Finska sídlila na jeho západním pobřeží. Poté se těžiště osídlení začalo přesouvat do Finského zálivu. Souvisí to s expanzí Vikingů. Na rozdíl od jejich kmenů, které z území Dánska a Norska podnikaly výboje na západ, Vikingové švédští, které Rusové nazvali Varjagy, začali pronikat na východ ve snaze navazovat obchodní styky s bohatým arabským světem. Podél trasy svého východního pronikání zakládali kolonie a v roce 862 dokonce založili ruský stát.

Varjažská kolonizace vyvolávala zřetelné změny v osídlení Finska. Dosavadní sídelní centrum v jižní Pohjanmaa, které se rozkládalo mimo východní obchodní cestu, ztrácelo význam a postupně se vylidňovalo. Stejně řídlo i osídlení jižního pobřeží mezi osadami Karjaa a Tenhola. Naproti tomu se stále vnitrozemské osídlení, chráněné táhlými pevninskými hřebenými Salpausselka, rozšiřovalo na východ souběžně s východní cestou, která vedla přes Baltské moře kolem Ålandských ostrovů, trvale osídlených Vikingy již od 6. století, podél Finského zálivu k řece Něvě a po ní až k Ladožskému jezeru umožňujícímu po proudu proplout

k hornímu toku Dněpru a dále na jih k Černému moři otvírajícímu cestu do Konstantinopole a odtud do vzdálených arabských zemí. V 9. století již finské osídlení dosáhlo karelského břehu Ladožského jezera, kde zřejmě žili již i původní obyvatelé, Vepsové, s nimiž se západofinští přistěhovalci, Karelové, smísili.

Na sklonku pohanské éry jsou na finském území archeologicky prokázány tři souvislé oblasti osídlení. Na jihozápadě žili Finové, jejichž sídelní oblast zahrnovala kraj Vakka-Suomi, nazývaný též Kalanti (Kaland). Vnitrozemskou jezerní oblast, ohraničenou povodím řek Kokenmäenjoki a Kymijoki a sahající od Finského zálivu k zálivu Botnickému, ovládali obyvatelé Häme. Na východě pak sídlili Karelové, zejména v lidnatých střediscích na západním břehu Ladožského jezera. Pobřeží Finského zálivu naproti tomu nevykazuje známky kompaktního osídlení, přestože tudy vedla vikinská obchodní cesta.

Na rozdíl od skandinávských národů, které se před koncem 11. století sjednotily do tří království, švédského, norského a dánského, Finové vinou řídkého osídlení zůstávali rozčleněni do několika středisek oddělených desítkami kilometrů hustých lesů a stávali se terčem dobytelských nájezdů východních i západních sousedů, které se brzy počaly halit do hávu šíření křesťanství. Již kolem roku 1120 je Finsko spolu s Estonskem uvedeno v seznamu provincií nacházejících se ve švédské misijní péči. Propukaly rozbroje provázející střetávání východních i západních zájmů, jejichž hranice procházela napříč Finskem.

Dnes má Finsko 4,5 milionů obyvatel žijících rozptýleně na území o rozloze 350 000 čtverečních kilometrů. Je to podivuhodná země, plná lesů a jezer, osudově vklíněná mezi Švédsko na západě a Rusko na východě. Finové jsou sebevědomý národ, hrdý na svou historii, svéráznou kulturu, fyzickou zdatnost i nepoddajnost a odvahu, s nimiž dokázali čelit všem podmanitelům a nakonec i ubránit svou svobodu a nezávislost. Finové sami, jak se dočteme v knize Eloise Engleové a Lauriho Paanana *Zimní válka*, si s přihlédnutím k poloze země a povaze jejích dějin uvědomují složitost finské národy, která je „vrtošivá, tvrdohlavá a nevyzpytatelná“. Odvozuje se z nejasného národního prapůvodu, s nímž souvisí zvláštní jazyk, jeho dialekty a etnická nejednotnost. Patří k ní i různorodost ve vizáži a temperamentu. Jednou věcí jsou si Finové jisti: Přes rozdíl v tom, jací jsou a kde se usadili, vyznačují se charakteristickou

vlastností, zvanou finsky sisu, což znamená cosi jako „tuhý kořínek“, houževnatou nezdolnost. Vynikají rovněž obdivuhodným rysem národní pospolitosti, soudržnosti, která jim doposud vždy usnadňovala překonávání zdánlivě nepřekonatelných obtíží.

II. Mračna věští bouři

MALÉ NÁRODY V NEBEZPEČÍ

Rok 1938 od začátku nesliboval nic dobrého. 11. března ve večerních hodinách německá vojska překročila rakouské hranice a během následujícího dne obsadila celou zemi. Samostatné Rakousko zmizelo z mapy Evropy. Proměnilo se ve Východní marku Velkoněmecké říše. Nacistický dravec uchvátil svou první kořist. V evropské džungli však nebyl jedinou hladovou šelmou prahnoucí po úlovku. Přibližně v téže době v Moskvě na 8. sjezdu Všesvazové komunistické strany (bolševiků) náčelník Politické správy Dělnicko-rolnické rudé armády L. Z. Mechlis prohlásil: „V případě rozpoutání druhé imperialistické války proti Sovětskému svazu, Rudá armáda v rámci plnění internacionálního úkolu přenese vojenské operace na území nepřítelů a rozšíří počet sovětských republik.“ To nebyla, jak se brzy ukáže, jen prázdná rétorická fráze.

Již roku 1921 v deklaraci o zřízení Sovětského svazu se dávalo celému světu na vědomí, že je to první rozhodný krok k vytvoření celosvětové sovětské socialistické republiky. Tehdejší počet těchto republik se měl postupně rozrůstat, dokud Svaz sovětských socialistických republik nezahrne celý svět. Ve vzduchu visela otázka, jakým způsobem se to stane. Vůdce bolševiků Vladimír Iljič Lenin si ihned po skončení 1. světové války uvědomil, že tato válka v rozporu s jeho prorockými předpoklady nezrodila světovou socialistickou revoluci. Ani v Německu, kde se jí snažil pomáhat na svět peníze, zbraněmi i zkušenými podněcovateli neklidu a vzpour, ani v Maďarsku, na Slovensku, ve Finsku, ani v Polsku, kam vypravil početné vojsko. Nikde. Chytil se rady Trockého, který byl hybatelem revoluce: využívat napříště každé příležitosti k zasazování dílčích úderů kapitalistickému světu všude, kde se zjistí jeho slabiny, a současně připravovat druhou světovou válku, která teprve přinese konečné osvobození světového proletariátu neboli světovládu sovětů. Hovořil o tom otevřeně před zavedením Nové hospodářské politiky (NEPu): „Zakončili jsme jedno pásmo válek, musíme se připravovat na druhé.“

Mír byl podle sovětských vůdců pouze krátkodobým oddychem mezi válkami. Ačkoli při rozvracení válečné fronty Ruska za německé peníze

lákali masy na svou stranu návnadou míru, byli ve skutečnosti fanatickými vyznavači války. Však sám Lenin jako velekněz nového náboženství tehdy v prosinci roku 1920, pouhé dva roky po skončení největší války dosavadních dějin, kdy doznívala bolševiky vyprovokovaná občanská válka, prohlášoval: „Další taková válka je nevyhnutelná.“

Leninův nástupce, bezohledně krutý Džugašvili-Stalin, který se po jeho zádech vyšplhal na trůn absolutní vladařské moci, o jaké se ani nesnilo svrženému carovi, a to tak, že ve spolupráci se Zinověvem a Kameněvem odstavil Trockého, pak ve spolku s Bucharinem odstranil Zinověva a Kameněva, aby nakonec zneškodnil Bucharina. Čekisty Dzeržinského zlikvidoval rukama Genricha Jagody a toho poté odklidil pomocí sadistického skřeta Ježova, kterého zanedlouho vyřídil rukama Lavrentije Beriji. Nato dal postřílet skoro celý nejvyšší velitelský sbor Rudé armády, počínaje maršály Tuchačevským, Bljucherem a Jegorovem.

Obdobně hodlal postupovat i na mezinárodním poli. Postupně, nejlépe cizíma rukama rdousit své nepřátele a připravovat dosažení konečného cíle, jímž byla vláda nad světem. Jakékoli zostřování poměrů kdekoliv v Evropě i ve světě mu hrálo do karet. „Právě ta skutečnost, že se kapitalistické vlády fašizují,“ prohlášoval v srpnu 1927, „právě tato skutečnost vede k zostřování vnitřní situace v kapitalistických zemích a k revolučnímu vystoupení dělníků... Druhá světová válka je nevyhnutelná, stejně jako je nevyhnutelný vstup Sovětského svazu do této války... My vystoupíme, ale vystoupíme jako poslední, abychom na misku vah vrhli rozhodující závaží.“ Z tohoto hlediska Stalin uvítal i nástup Hitlerových nacistů k moci a byl ochoten je podpořit. Sliboval si od nich, že zničí pacifisty a sociální demokraty a rozpoutají novou velkou válku, která konečně zrodí světovou revoluci.

Čtrnáctého dubna druhý tajemník sovětského vyslanectví v Helsinkách Boris Jarcev požádal finského ministra zahraničí Rudolfa Holstiho o rozhovor v naléhavé záležitosti. Ještě týž den ho ministr přijal ve své pracovně. Jarcev působil ve Finsku již několik let spolu s manželkou, která pracovala v Helsinkách jako úřednice cestovní kanceláře. Diplomatičkou funkcí maskoval své skutečné poslání důstojníka rozvědky NKVD, jejíž agentkou byla nepochybně i jeho manželka. Oba čile navazovali

četné styky a přátelské vztahy s nejrůznějšími lidmi. Zejména se orientovali na krajně levicové kruhy. Ministru Holstimu bylo divné, že ho o důležitý rozhovor žádá druhý tajemník, a nikoli vyslanec. Bylo to přinejmenším neobvyklé.

„Mám pověření od své vlády,“ oznamoval Jarcev na vysvětlenou, „projednat ve vši tajnosti možnosti, jak zlepšit vzájemné porozumění mezi Finskem a Sovětským svazem. Sovětská vláda,“ pokračoval Jarcev, „si přeje respektovat samostatnost Finska a jeho územní integritu, je však přesvědčena, že Německo osnuje útočné plány proti Sovětskému svazu, které zahrnují vyloďení ve Finsku k pochodu na východ.“

Jarcev se na několik vteřin odmlčel a položil ministrovi otázku:

„Jaký postoj by, pane ministře, zaujalo Finsko k takové útočné akci? Musím vám říci otevřeně, že kdyby bylo Německu dovoleno využít finského území k agresi proti Sovětskému svazu, Sovětský svaz by nenechal své jednotky nečinně stát na hranici, ale vysunul by je co možná nejdále na západ, takže Finsko by se stalo bojištěm.“

„Finsko nedovolí žádné mocnosti, aby využila jeho území k agresi proti komukoli,“ prohlásil kategoricky Holsti.

„Kdyby však Finsko naproti tomu při německém vyloďení sáhlo ke zbrani,“ rozvíjel sovětskou nabídku Jarcev, „byl by Sovětský svaz připraven poskytnout mu veškerou možnou pomoc a zavázat se, že své jednotky po válce stáhne zpět.“ S tajuplným výrazem poté Holstimu prozradil, že jeho vláda získala informace o záměrech fašistických elementů v případě, že by se finská vláda k německým plánům stavěla odmítavě, zinscenovat protivládní puč a dosadit k moci vládu, která by německé požadavky podporovala. „Sovětská vláda by si tudíž přála získat záruky, že Finsko neposkytne Německu pro útok podporu pro válku proti Sovětskému svazu.“

„V čem by tyto záruky měly spočívat?“ tázal se ministr. Na svou otázku však dostal jen vyhybavou odpověď. Jarcev zřejmě nebyl podrobněji instruován.

Ministr Holsti mu zdvořilými slovy vysvětlil, že není oprávněn učinit v dané záležitosti jakékoli rozhodnutí o své vůli, bez konzultací s vládou. Zeptal se Jarceva: „A co v případě, kdyby Německo napadlo Sovětský svaz? Poslali byste vojenské síly proti Finsku?“

„Kdyby se Finsko nezapojilo do boje na naší straně, pak zajisté ano.“

Navzdory ujišťování, že jde o svrchovaně tajnou záležitost, hovořil o ní Jarcev, jak se později ukázalo, s řadou dalších osobností, generálem Aarnem Sihvou, čelnou představitelkou levicového hnutí Helly Wuolijokiovou... Oslovil dokonce premiéra Cajandera, s nímž vedl několikrát rozhovory o alternativách německých plánů ve vztahu k Finsku a SSSR.

Jarcevovo jednání s ministrem zahraničí Holstim pokračovalo při jejich dalších setkáních na jaře a v létě. Sovětský diplomat se však stále neměl k tomu, aby se jasně vyslovil, oč sovětské vládě konkrétně běží. Teprve 11. srpna se v rozhovorech pokročilo, když finský ministr iniciativně sovětskému diplomatovi předložil návrh smlouvy, v níž se pravilo: „Finská vláda, která se pevně drží severské neutrality, nepřipustí žádné porušení územní integrity Finska, a proto ani nestrpí, aby jakákoli cizí velmoc vkročila do Finska za účelem útoku na Sovětský svaz. Vláda Sovětského svazu přitom ujišťuje, že respektuje územní integritu Finska ve vztahu ke kterékoli části země a je srozuměna s tím, že Finsko již v době míru podniká vojenská opatření na Ålandách, která vytvářejí co nejlepší předpoklady pro zajištění územní integrity a neutrality.“

Ministr přitom Jarceva ubezpečil, že finská vláda si samozřejmě přeje, aby Sovětský svaz pohlížel s porozuměním na finská obranná opatření k zajištění neutrality Åland.

Sovětská odpověď na sebe nedala dlouho čekat. 18. srpna 1938 Jarcev sdělil ministru Holstimu: „Jestliže finská vláda nechce podepsat tajnou vojenskou smlouvu, je Sovětský svaz ochoten spokojit se s písemným prohlášením, jímž by se Finsko zavázalo čelit německému útoku a přijmout sovětskou vojenskou pomoc. Sovětský svaz je srozuměn s opevnováním Åland, pokud se bude moci podílet na dozoru nad opevňovacími pracemi a na kontrole používání objektů opevnění. Za tím účelem by si Sovětský svaz přál zřídit na Hoglandu opevněný letecký a námořní opěrný bod. Za těchto podmínek by byl ochoten garantovat integritu Finska a podepsat oboustranně výhodnou obchodní smlouvu.“

Odpověď na tento návrh opět přesahovala kompetenci ministra zahraničí. Byla výsledkem usnesení vlády. Uvádělo se v ní stroze, že sovětský návrh poškozuje suverenitu země a je v rozporu s politikou neutrality Finska a ostatních severských zemí.

Odmítavé stanovisko finské vlády vyvolalo štvavou protifinskou kampaň sovětského tisku i rozhlasu. Finská komunistka Tiltu, která vedla

vysílání moskevského rozhlasu ve finštině, prokládané písněmi Armádního uměleckého souboru a symfonickými koncertními skladbami, se propůjčila k nestoudnému osočování finských státníků a politiků a k demagogickému zkreslování historických fakt.

Finská veřejnost byla ve střehu. S napětím sledovala průběh záříjové krize v Československu, po němž Německo žádalo odstoupení Sudet. Finové se cítili v obdobné situaci.

Sovětská vláda začátkem října předložila Finsku požadavek na zřízení své základny na Hoglandu v nové podobě: Když Finové nechtějí souhlasit, aby Rusové Hogland opevňovali, může to zůstat finským úkolem, plánování prací však musí probíhat ve shodě se sovětskou vládou. Pokud by finská vláda nebyla schopna obranu ostrova zaručit, byla by sovětská vláda připravena tuto odpovědnost převzít.

Ani tento přeformulovaný návrh nepovažovala finská vláda za možné přijmout. Přislíbila pouze, že opevnění Åland uváže. Tím jednání skončilo. Zároveň vzala z své i jednání o sovětsko-finské obchodní smlouvě, která souběžně probíhala v Moskvě.

Zatím již nazrávaly další závažné události. Hitlerovo Německo se připravovalo k vojenskému napadení Československa. V britském tisku se 13. června objevil rozhovor s funkcionáři libereckého sekretariátu Henleinovy Sudetoněmecké strany, z nichž jeden prohlásil: „Střední Evropa je oprávněně oblastí Hitlerova zájmu a Československo bude zlikvidováno Německem a henleinovci a Říše obsadí Čechy a Moravu.“ Desetimilionový stát v sousedství sedmdesátimilionové Velkoněmecké říše hledal záruku své bezpečnosti ve spojeneckých smlouvách s velmocemi. Edvard Beneš jako ministr zahraničí prozíravě podmínil československo-sovětské spojení spoluúčastí Francie. Jenže ta spolu s Anglií viděla záchranu evropského míru a své vlastní bezpečnosti i prosperity v usmiřování agresivity fašistického vůdce Adolfa Hitlera a ustupování před jeho svévolným porušováním Versailleské mírové smlouvy. V souvislosti s tím přestávala brát své spojenecké závazky vůči Československu vážně. A druhý velmocenský spojenec, Sovětský svaz? Ani na jeho podporu nemohla československá vláda bez výhrad spoléhat. Stalin a jeho stoupenci pojímali spojení sovětského státu s kterýmkoliv buržoazním kapitalistickým státem v duchu Leninova programu světové

revoluce za dočasné příměří s třídním nepřítelem. Toto příměří bylo přípustné jen s předpokladem vítězství revoluce v dané zemi, která se pak dobrovolně připojí k Svazu sovětských republik.

Spojeneckou smlouvu s ním uzavřelo 16. května 1935 v rámci svého úsilí o vytvoření systému kolektivní bezpečnosti v Evropě. Nicotná hodnota spojeneckých smluv pro Československo se projevila v září 1938 na konferenci představitelů čtyř velmocí, Velké Británie, Francie, Itálie a Německa svolané do reprezentativního sídla strany zvaného Führerbau, obrovské budovy v řeckém stylu bez ozdob. Francouzský premiér Daladier se ještě před jejím zahájením dozvěděl od svého velvyslance, co mu svěřili jeho němečtí přátelé: „Hitler si vyčítá, že před půl rokem nespokl Čechy spolu s Rakouskem. Vítězství bez boje v Rakousku ho ošídilo o impozantní vojenský úspěch.“ Při zahájení konference po vítacích frázích začal velebit vojenskou sílu Německa, aby ohromil oba západní premiéry: „Nyní, pánové, mohu přiznat, že jsme vyzbrojeni tak, že to svět neviděl... Za pět let jsem vydal miliardy na vybavení vojska těmi nejmodernějšími zbraněmi. Soukmenovci Göringovi jsem nařídil vybudovat letectvo, které Německo ochrání před jakýmkoli útokem.“ Vzápětí oslovil přímo Daladiera: „Mezi námi a Francií už neexistují žádné problémy, pane premiére.“ Ale pak v jeho hlase začaly náhle zaznívat hrozivé tóny: „Aby bylo celému světu jasné... Teď už nepromlouvá jenom vůdce, jeden jediný muž, ale celý německý národ!“ A najednou, jako by dostal záchvat zuřivosti, zavíral oči, obracel je ke stropu, zatínal pěsti, šermoval pažemi: „Všichni znáte problém, který nás v posledních měsících hluboce rozrušil...“ Třikrát po sobě nenávistně zařval jméno československého prezidenta Beneše. „Beneš! To jméno vyjadřuje vše, co dnes pobuřuje miliony lidí a naplňuje je fanatickým odhodláním...“ Když vysoptil svou nenávist a válečné výhrůžky, dostal slovo Chamberlain. S nevýraznou, sterilní zdvořilostí děkoval Hitlerovi za ochotu v zájmu míru jednat o daném problému. Dával zřetelně najevo, že ve sporu mezi Československem, Německem a Francií, který se ho v podstatě netýká, je ochoten hrát úlohu prostředníka. Vyslovil naprostý souhlas s führerem i ducem. Musí se postupovat rychle. Dnes by se to mělo uzavřít. „Anglie na tomto setkání nemá jiný zájem než mír v Evropě,“ pronesl nevzrušeně a zesíleným hlasem dodal: „A ovšem i znovusjednocení německého národa, na němž jsme se s kancléřem Hitlerem dohodli již